

УДК 930(477)

DOI: 10.30840/2413-7065.1(74).2020.195782

УКРАЇНСЬКА ЕМІГРАЦІЯ В БОРОТБІ ЗА УКРАЇНОМОВНІ ПЕРЕДАЧІ РАДІОСТАНЦІЇ «ГОЛОС АМЕРИКИ»: 40 – 50-ТІ РОКИ ХХ СТОЛІТТЯ

Микола ТИМОШИКorcid.org/0000-0002-7011-3022

доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри журналістики КНУКіМ

Анотація. Стаття написана на основі опрацювання автором матеріалів у бібліотеці-архіві імені Тараса Шевченка Союзу Українців у Великій Британії. Йдеться про добре сплановані та організовано проведені акції українців західної діаспори, пов'язані з кількарічними їх домаганнями відкрити при радіостанції «Голос Америки» українську редакцію, та про реалізацію прав українців отримувати правдиву інформацію про ситуацію в світі і в підрадянській Україні рідною мовою.

Проаналізовані передумови, форми і методи проведення громадської акції «Рух за українське радіо», яка розпочалася в німецькому Ульмі під проводом відомого публіциста Івана Багряного й поширилася на українські осередки у Великій Британії, Франції, США та Канаді. На основі рідкісних на сьогодні підшивок газет «Українські Вісті» (Ульм) та «Українська Думка» (Лондон) простежено еволюцію цієї ініціативи аж до її позитивного розв'язання.

Подається в перекладі українською мовою перше повідомлення про початок українського мовлення «Голосу Америки», яке було надруковане на сторінках *The New York Herald Tribune* (число європейського випуску від 23 листопада 1949 року).

Зроблено огляд протестів адептів «руського міра» проти україномовних передач світового радіо, які публікувалися на сторінках органу російської еміграції в Парижі «Русская Мысль».

Окремо йдеться про налагодження представниками презентативних організацій української діаспори громадського контролю за змістом радіопередач. Необхідність такої ініціативи була викликана тим, що на початковому етапі діяльності української редакції зміст її передач мав неправдивий щодо української історії характер.

Ключові слова: українська редакція «Голосу Америки»; українська діаспора; стандарти журналістики; газета «Українські Вісті»; газета «Українська Думка»; адепти «руського міра».

UKRAINIAN EMIGRATION IN THE STRUGGLE FOR UKRAINIAN BROADCASTS OF VOICE OF AMERICA: THE 1940s–1950s

Mykola TYMOSHYK

Doctor of Philological Sciences, professor,

Head of the Department of Journalism, Kyiv National University of Culture and Arts

Annotation. The article is based on the materials studied by the author in Taras Shevchenko Library Archives of the Union of Ukrainians in Great Britain. It focuses on well-planned and organized actions of Ukrainians of the Western diaspora related to their longterm efforts to launch the Ukrainian edition under Voice of America radio station and exercise the rights of Ukrainians for receiving truthful information about the situation in the world and sub-Soviet Ukraine in their native language.

The prerequisites, forms, and methods of conducting the public action “The Ukrainian Radio Movement”, which began in Ulm, Germany, under the leadership of the well-known publicist Ivan

© Тимошик М.

Bahrianyi, and spread to Ukrainian centers in the United Kingdom, France, USA, and Canada, are analyzed. The article is based on the rare prints of newspapers Ukrainski Visti (Ulm) and Ukrainska Dumka (London), the evolution of this initiative traced down to its positive outcome.

The information about the first Voice of America broadcast in Ukrainian, published in The New York Herald Tribune (November 23, 1949), is translated into Ukrainian. A review of the protests of the "Russian World" adherents against Ukrainian-language broadcasts of the global radio, published on the pages of the Russian emigration body in Paris "Russkaya Mysl" is conducted.

Separately, the article dwells on the establishment of public control over the content of radio programs by the members of representative organizations of the Ukrainian diaspora. The necessity of such an initiative was caused by the fact that at the initial stage, the content produced by the Ukrainian editorial staff was untruthful in terms of the Ukrainian history.

Key words: *Ukrainian editorial office of Voice of America; Ukrainian diaspora; standards of journalism; Ukrainski Visti newspaper; Ukrainska Dumka newspaper; adherents of the "Russian World".*

Засоби масової інформації (ЗМІ) є важливим чинником формування духовного стрижня нації. Однак застосувати цю тезу до сучасних українських ЗМІ є досить проблематично. Реалії є такими, що переважна більшість зареєстрованих в Україні впливових редакцій, які могли б стати таким чинником, опинилися в руках або доморощених олігархів, або іноземних власників. Звісно, не патріотів і не державників. Більше того, неприхованих ворогів українського в Україні.

Йдеться, передусім, про радіо і телебачення – українські за статусом, антиукраїнські за змістом. Саме такими упродовж останніх років методично й цілеспрямовано їх роблять ті, в чиїх руках – не лише грошові потоки (часто сумнівного походження), а й редакційна політика, контроль над тими ще не до кінця продажними журналістами, кого вони наймають виконувати свою волю. Протести, заклики, голоси совісті кращих представників громадськості, звернення до владної верхівки, навіть підпали одіозних телеканалів – не допомагає поки що нічого...

Чи всі засоби випробувані, щоб побутися явних і прихованих ворогів

українства, які перетворили радіохвилі і телеканали, як також і низку вже роздержавлених газет, у справжні фабрики брехні, маніпуляцій і зневаги до наших національних святощів?

Досвід української діаспори, який стає важкодоступним для пізнання кожним пересічним українцем, переконує, що громада, коли вона об'єднана й патріотична, може досягнути більшого й вагомішого.

Йдеться про один із впливових інформаційних каналів світу – радіостанцію «Голос Америки», який «заговорив» українською мовою більше ніж через сім років від часу створення – у результаті організованих українською громадою у низці країн західної демократії голосних і тривалих у часі акцій.

Радіостанція «Голос Америки» як складова міжнародної громадської радіокомпанії уперше вийшла в ефір у лютому 1942 року. Вона створювалася і фінансувалася урядом США з головною метою – стати альтернативою гітлерівсько-сталінської пропагандистської машини.

1947 року організовується робота російськомовного відділу. Незабаром

постають десятки редакцій мовами інших національностей. І лише від кінця 1949 року з'являється редакція українського мовлення.

Незважаючи на поважний часовий проміжок існування україномовної редакції «Голосу Америки» – понад 70 років – досі дослідники-українознавці не зацікавлювалися цією проблематикою. Спеціальних наукових розвідок з історії цього питання ніхто не здійснював – ні в діаспорі, ні в Україні. Таким чином, в українському інформаційному полі маємо незаповнену важливу сторінку. До неї поки що можемо додати коротку нотатку в українській «Вікіпедії», спогади колишнього керівника української служби «Голосу Америки» Адріяна Кармазина та публіцистичну газетну статтю в тижневику «Слово Просвіти» автора цих рядків [9].

В узагальнюючій статті про цю радіостанцію, розміщену в українському варіанті «Вікіпедії», інформація про україномовні передачі займає дев'ять рядків. Та й то вони присвячені переказу угоди з Національною радіокомпанією України про початок мовлення «Голосу Америки» у внутрішньому ефірі нашої держави від 1992 року та з'яви в новітній час двох тижневих випусків телепрограми – «Час-Тіме» та «Вікно в Америку». Про час і передумови заснування тут мовиться одним реченням буквально так: «12 грудня 1949 року Голос Америки розпочав мовлення українською двома випусками на добу на коротких хвилях» [2]. Факт подано надзвичайно куцо, до того ж неправдиво. Насправді перша передача українською мовою прозвучала на хвилях «Голосу Америки» 20 грудня 1949 року, про що детальніше буде викладено нижче.

Народжений в американському Клівленді, Адріан Кармазин працював кореспондентом та керівником української редакції цієї радіостанції 27 років. Після виходу у відставку 2015 року він поділився на сайті мережевої платформи «Українська правда» спогадами про свою кар'єру в міжнародному радіомовленні та про ті численні зустрічі в Україні – від простих людей до політиків і державників найвищого рівня, про яких розповідав у своїх передачах [5]. Спогади журналіста Кармазина цінні в кількох аспектах. По-перше, вони вводять до наукового обігу низку імен відомих і простих українців – героїв його радіопередач. По-друге, тут ідеться про особливості редакційної політики українського засобу масової інформації, який «виріс» і діяв зовсім у відмінному від радянського і пострадянського інформаційного полі. По-третє, автор перелічує в хронологічному порядку керівників Української служби «Голосу Америки». Ними були: Никифор Григоріїв (1949–53), Євгенія Залевська (1953–55), Володимир Кедровський (1955–63), Дмитро Корбутяк (1963–64), Михайло Терпак (1964–77), Оксана Драган (1977–88), Микола Француженко (1988–91), Володимир Біляїв (1991–98), Лідія Рудинс (1999–2005), Адріан Кармазин (листопад 2005 – вересень 2015), Мирослава Гонґадзе (з жовтня 2015) [5].

Завдання статті – на основі опрацьованих матеріалів бібліотеки-архіву імені Тараса Шевченка Союзу українців у Великій Британії під час недавнього наукового стажування дослідити передумови, зміст і організацію акцій українців західної діаспори, які вплинули на рішення засновників радіостанції «Голос Америки» започаткувати систематичне

висилання із Вашингтона радіопередач українською мовою.

Українців і прибалтів до уваги не взяли

По завершенні Другої світової війни знахабніла після падіння Берліна Москва на чималій частині земної кулі грубо нав'язувала свої порядки. Як наслідок у політичних і державницьких колах провідних столиць цивілізованого світу спочатку обережно, а потім на повен голос заговорили про права уярмлених мракобісною комуно-більшовицькою системою народів Східної Європи. Мільйонам розкиданих по всіх закутках світу утікачів із рідних земель, десяткам мільйонів тих, хто вдома опинився під брудним чоботом знову відроджуваної Російської імперії, слід було донести слово правди, подати голос надії, вселити віру в існування справедливості її набуття.

Від осені 1948 року два найбільших і найавторитетніших у світі радіомовники – штатівський «Голос Америки» та британська Бі-бі-сі – за фінансової підтримки своїх урядів одна за одною відкривають у своїх головних офісах новинні редакції мовами тих національностей, які розселені довкола східної брами Європи. Невзбарі з Вашингтона і Лондона виділяються радіочастоти і спрямовуються передачі цими мовами на Чехію, Польщу, Румунію, Югославію, Болгарію, Угорщину.

Серед тих народів, про яких нібито забули, а чи яких поставили в незрозумілу й невизначену в часі чергу, опинилися... українці. У незначному кількісно гурті естонців, литовців, латишів та білорусів.

Ситуація не піддавалася здоровому глузду. Найвищі чиновники світу

пробували розв'язати найбільш болючі питання цілого Сходу Європи, в якому Україна спредковіку і за територією, і за населенням займає одне з перших місць, але якої вони продовжували не помічати. Схоже було на те, що відповідальні за долю поярмлених народів недобачали тієї велетенської ціни, яку заплатив український народ і в Першій, і в Другій світових війнах. Більше того, провідні політики світу все ще не усвідомлювали і ролі, яка волею історії призначалася саме Україні в забезпеченні існування осібної Європи – вільної на початку від непрогнозованого дикунства кочівників, згодом – від тоталітаризму і коричневої чуми російського комунізму.

Адвокатів України серед чужинців ні в Європі, ні в Америці тоді не знайшлося. За тих умов захисниками її вирішили стати кращі сини і дочки, завдяки яким формувалося неповторне обличчя української еміграції. Слід віддати належне репрезентантам українства у світі в особах представників їхніх громадських організацій у Канаді, США, Великобританії: звернення, комунікати, резолюції, прохання, починаючи від 1947 року, справно надсилалися у відповідні інстанції. Однак конкретного результату те не давало.

Рух «За українське радіо» починався в Ульмі

Стало очевидним: увагу світової спільноти до несправедливо зневажених світовим радіо українців слід було привертати по-іншому – голосно, потужно, із залученням ширших мас. Першою відважилася розпочати цю складну справу редакція газети «Українські Вісті».

Заснована в Ульмі 1945 року під проводом першого редактора, видатного

публіциста, політика і державника, Івана Багряного, вона швидко стала не лише авторитетним джерелом інформації, а й чинником об'єднання світового українства. Секрет її багаторічного успіху (упродовж 55-літнього існування в Німеччині, а з 1978-го – в американському Детройті вийшло в світ 3398 чисел) вдало означив академік Іван Дзюба: «Послідовна орієнтація на консолідацію всіх конструктивних сил української еміграції, тверда воля до такої консолідації – при непохитності власних принципів і гострій полеміці до всього, що еміграцію роз'єднувало, деморалізувало або звертало на узбіччя й консервувало ізжите, а водночас постійному пошуку згоди» [3, с. 3].

На початку лютого 1949 року редакція розпочала добре сплановану і, як згодом з'ясувалося, результативну акцію, яку можна умовно назвати *Рух «За українське радіо»*. Початком цієї акції слід вважати підписану криптонімом В. Г. статтю «Що гальмує українські радіопересилання з Америки», опубліковану в числі від 6 лютого. Серед причин несподівано було названо головну: кволість і безхребетність української громади на еміграції в захисті інтересів своєї вимушено покинутої Батьківщини. До цього були додані дві інші, менш значущі, – байдужість світу до розв'язання давнього «українського питання» та незнання його суті.

Порушену тему підсилили згодом ще дві аналітичні статті, що за своїм гостро актуальним змістом не втратили актуальності й нині: «Від Гітлера – на Схід, від Сталіна – на Захід. Передачі «російського американського радіо» (число від 20 березня) та «Американська «російська політика» і німецький приклад як пересторога» (число від 24 березня).

Паралельно готувався текст звернення до українців усього світу, яке мало викликати масовий стихійний рух за домагання радіопересилань зі світових столиць світу українською мовою (опубліковане на сторінках преси та окремими листівками). Публікація в числі від 7 квітня під заголовком «В ім'я справедливості» викликала справжній бум серед українців на всіх теренах їхнього розсіяння. Сам текст звернення, яке адресувалося керівництву радіостанцій «Голос Америки» та Бі-бі-сі, було набрано англійською мовою. Його вирізували, копіювали, переписували сотні й тисячі читачів-українців, ставили під ними підписи цілими родинами та скеровували в поштових конвертах за вказаними адресами. Проявляючи журналістську солідарність, починання ульмівських «Українських Вістей» підтримала низка редакцій українських газет в інших країнах світу. Вони передруковували таке звернення та закликали своїх читачів до активної дії. Важко сказати, чи й був ще коли такий епізод однозгідності й однастайності земляків-емігрантів різних політичних поглядів, віку, місця походження на підтримку справи загальнонаціонального значення.

Стихійний рух системно стимулювався низкою інших публікацій в «Українських Вістях». Варто назвати з такими промовистими заголовками, як «Домагаймося «Голосу Америки» українською мовою!» [10].

Акцію підсилюють українці Британії

Немає можливості подати в цьому матеріалі повнішої хроніки поширення ініціативи – від шпальт десятків інших газет та бюлетенів української еміграції

до активності дій у самих осередках її організованого життя. Звернемо коротко увагу на те, як розвивався цей руху Великій Британії, зважаючи на нестандартну ситуацію у цій справі, яка там склалася.

Лондонська газета «Українська Думка» була в числі небагатьох газет української еміграції, яка не помістила на своїх шпальтах англomовного тексту звернення до радіостанцій із метою поширення його за призначенням.

Про причину довідуємося в невеликому за обсягом матеріалі «Хочемо авдіцій рідною мовою», опублікованому 29 травня 1949 року під рубрикою «Думка читача». Замітка безіменна, підписана просто – «шахтарі з гостелю Овкейд». Ось її текст: «В «Українських Вістях» знаходився заклик до українського громадянства домагатися радіопередач в українській мові. Залучений був текст заяв англійською мовою – до «Голосу Америки» та Бі-бі-сі. З прикрістю зауважуємо, що на сторінках «Української Думки» не появилось нічого подібного, щоб закликала українське громадянство на терені В. Британії взяти масову участь в тім домаганню.

Усім нам дуже боляче, що до сьогоднішнього дня не маємо змоги чути авдіцій рідною мовою і тому повинністю кожного з нас є долучити свій підпис до осягнення бажаної мети. Повідомляємо, що українці гірничого гостелю в Овкейд вислали дві такі заяви. Маємо надію, що «У. Д.» помістить нашу статтю, щоб тим прикладом пішли всі осередки в Англії» [14].

Відповідь на це звернення помістила редакція газети: «Містимо цей лист мимо того, що він не підписаний; припускаємо, що сталося це через недогляд

авторів. На майбутнє міститимемо листи лише тоді, коли вони повністю підписані.

Українська преса Німеччини, йдучи за бажаннями загалу, підняла акцію масових звернень до «Голосу Америки» і Бі-бі-сі за українськими радіомовленнями. І ми вважаємо цю ініціативу корисною річчю. Але поскільки йдеться про Бі-бі-сі, ця метода не відповідна, і тому ми її не можемо наслідувати. Українські кола в Лондоні поробили в цій справі низку заходів. Ми своєчасно повідомимо читачів про це» [14].

Така відповідь газети видається чесною, хоча, на відстані сьогоднішнього дня, – не зовсім умотивованою. Як стає зрозумілим із дещо заплутаного пояснення, редакція не відважилася вмістити текст цього звернення через те, що радіостанція Бі-бі-сі була в Лондоні і фінансувалася британським урядом. Публікація цього тексту, на її думку, і потрапляє під визначення «метода невідповідна», бо могла оцінитися британським урядом як публічний заклик нещодавно офіційно прийнятих кількох великих груп українців до незгоди з його рішеннями.

Видається назагал, що в цій делікатній справі редакція вирішила себе просто перестрахувати. Хоча, слід віддати належне, саму тему вона не залишила поза увагою. Свідчення такому – публікація в цьому ж числі редакційної колонки під назвою «Боротьба за українські радіопередачі».

Коротко охарактеризувавши тривалу в часі історію нехтування «Голосом Америки» звернень українців, редакція перейшла до аналізу ситуації із радіостанцією країни свого перебування – Бі-бі-сі. Ось витяг із цієї публікації: «Ще більш цікавить справа таких же передач

на терені Великої Британії, де, як відомо, від довшого часу Бі-бі-сі теж передає програми на всіх мовах для всіх народів поза залізною завісою, за винятком української і балтійських. Всі індивідуальні й організовані спроби українців у ВБ і за кордоном за ведення українських радіопередач залишилися без уваги. Кілька разів СУБ вносив до Бі-бі-сі меморіяли, писали туди і наші робітники. Недавно таку акцію провела німецька українська преса» [14].

Міркування редакції були переконливими: у той час, як інші народи по той бік залізної стіни і їхні еміграційні скупчення на чужині слухали своїми мовами вільне слово, ні український народ, ні загал українців на чужині цієї змоги не мають. Більше того, українці щодня мусили слухати брехливі агітки з берегів Дніпра, що пересилалися на хвилях всуціль змосковленого київського радіо «для українців за кордоном», і не мали змоги відповісти на цю агітку з Лондона чи Вашингтона вільними голосами демократичного світу.

«Забираючи це слово, – наголошується в редакційному виступі, – хочемо вірити, що вирішальні чинники в Лондоні і Вашингтоні зрозуміють, що не можна повести успішної ідеологічної боротьби з большевизмом без включення в її фронт українського партнера. І саме в той час, коли ця боротьба проти наступаючого звідусіль червоного імперіалізму ведеться на всіх фронтах (а одним із них є боротьба в етері, що саме останньо розгорілася), в ній не може забракнути зброї в українській мові. Не можна бо ставити України поза рамцями зорганізованого фронту інших народів, а навпаки, треба включати її в перші лави цієї боротьби».

Публікація закінчується закликом до конкретної дії: «Нам треба переконати відповідні чинники Заходу, що українські радіопередачі тільки б зміцнили велику справу духовної мобілізації поярмлених народів і що саме українське слово на хвилях етеру було б найміцнішою відповіддю на більшовицьку брехню. Бо жоден інший народ не має стільки розказати, як саме український».

Про твердість наміру лондонської «Української Думки» не стояти осторонь цієї загальноукраїнської акції свідчить і той факт, що в цьому ж числі, для підсилення своєї позиції, вміщується передрук на тему «радійних» домагань українців з американської газети «Свобода».

Згуртованість і наступальність принесуть перемогу

Коротке інформаційне повідомлення однієї з найтиражованіших у світі газет – The New York Herald Tribune (число європейського випуску від 23 листопада 1949 року) – було для світового українства справжньою і несподівано швидкою сенсацією. Ось його зміст: «Цієї неділі 20 листопада в програмі радіомовлення «Голосу Америки» для народів за залізною завісою появилася, нарешті, передача для українців» [11].

Надаючи вагомому значення цій новині, керівництво The New York Herald Tribune вважало за необхідне подати до неї коментар. Тепер ці кілька рядків із поважної американської газети можна розцінювати як важливий історичний документ епохи, який досі в Україні не друкувався, але який мали б знати українці. З цієї причини наводимо його повністю в перекладі українською: «США вперше почали безпосередньо говорити до 40 мільйонів населення України,

до людей, які люблять волю і впродовж століть ставили спротив насильству. Передачі «Голосу Америки» ведені в українській мові. Цю мову в 1863 році царський міністр внутрішніх справ назвав неіснуючою. Гостро відмовляючись розглядати справу культурної автономії для України, цей міністр сказав делегації українських письменників та істориків: «Ніколи не було, нема і не буде української мови». Сьогодні Україна, будучи офіційно членом СРСР з льялковою делегацією в ООН, керованою Сталіним і політбюро, відома з того, що вона має широко розбудоване і добре зорганізоване підпілля» [15].

Більшість часописів української діаспори подали своїм читачам цю новину як заголовну, нагадуючи про те, що це спільна перемога усіх небайдужих і згуртованих. Британські українці, скажімо, довідалися про це з публікації своєї «Української Думки» від 4 грудня 1949 року «Українське радіомовлення «Голосу Америки» вже почалося».

Після цієї інформації до редакції посипалися листи читачів з проханням проінформувати, коли і в які години «Голос Америки» мовить українською. За роз'ясненням керівництво СУБу звернулося до посольства США в Лондоні. Відповідь посольства опублікована в числі газети від 11 грудня 1949 року: «Регулярні висилки «Голосу Америки» українською мовою розпочнуться з 12 грудня ц. р. «Голос Америки» транслюватиме Бі-бі-сі на хвилях 49,4, 41,6, 31,9, 24,8, 19,16 щодня о 6.30 – 7.00 вечора. Повтор передачі вранці від 11 год на хв. 25,1. Запізнення виходу пояснюється тим, що українська редакція ще не сповна скомплектована» [1].

З нагоди відкриття української програми в офісі «Голосу Америки» відбувся

брифінг, на якому виступив директор радіостанції Ф. Келлер. Його слова процитувала пізніше «Українська Думка» в публікації «Голос Америки» до України»: «Програма в українській мові призначена для українців, які 30 років жили під советським пануванням. Відділ міжнародних передач для СРСР сподівається дати мільйонам українських слухачів об'єктивні й точні вісті зі світу, політичні коментарі та відомості про американське життя, а також географію, культуру і фольклор» [7].

До речі, упродовж останніх трьох тижнів 1949 року після запровадження мовлення українською «Голос Америки» заговорив також арабською, турецькою та індонезійською мовами. Усього на той час передачі цієї радіостанції транслювалися 24-ма мовами світу.

Протести адептів «русского міра» з Парижа, Москви та Києва

Перемога згуртованого українства, звісно, стала кісткою в горлі для представників «русского міра», якими уже тоді кишіла Європа. З особливим обуренням сприйняла цю звістку «Русская Мысль» – орган білогвардійської еміграції в Парижі, який від часу своєї появи системно здійснював грубі нападки на українців. Цього разу вони накинулися зі звинуваченнями на всіх, включаючи й The New York Herald Tribune. Ось витяги з публікації, сповнені ненависті до тих, хто із симпатією ставився до українських домагань і прагнув подалі триматися від російської «тюрми народів»: «Вільна преса Америки піддержує політичну акцію, побудовану на розпалюванні шовінізму й ненависті... Професійні самостійники, які давніше годувалися в Берліні, Варшаві,

Анкарі і в Римі, сьогодні перекочували до Лондона і Вашингтона... Всі російські народи будуть будувати свою долю у згоді з власним хотінням, але можна бути впевненим, що самостійних вождів вони до проводу не запросять. Самостійництво – типовий витвір еміграції» [12].

Коментуючи цю статтю, редакція лондонської газети «Українська Думка» назвала її авторів «монархічними іхтіозаврами» і наголосила: «Пережиткам російської білої еміграції, очевидно, не в смак українське радіомовлення, окреме від російського. Вони гостро критикували виступ The New York Herald Tribune, порівняли думки цієї статті з пропагандою Геббельса і Розенберга... І це тільки по причині введення української радіопередачі «Голосу Америки». Що ж, їм тут прийшлося уступити аж 30 хвилин російських передач в користь українських. Ще не забули валуєвського «не було, нема і не буде» [12].

Не мовчала й офіційна Москва. З нечуваною доти затятістю вона прагнула заглушити українські передачі «Голосу Америки». І таки перестаралася. Незабаром стало відомо, що застосовувані нею посилені глушильні пристрої негативно позначилися на національному радіомовленні Швеції, позаяк ця країна перебувала приблизно в тому ж діапазоні радіочастот, що й Україна. Стокгольмський уряд щодо цього інциденту проводив спеціальне розслідування.

У відповідь на хворобливу реакцію кремлівського керівництва англійські спеціалісти винайшли доступні способи нейтралізації заглушки. І такі способи стали незабаром застосовувати. Про це повідомляла своїх читачів «Українська Думка» [6].

Україномовні передачі «Голосу Америки» вже від початку ретельно прослуховували спеціально вишколені радянські контрпропагандисти не лише Москви, а й Києва. Вислідом такого прослуховування ставали публікації в радянській пресі. Особливо це стосувалося сюжетів, де йшлося про знакові заходи української еміграції. Показовою у цьому плані є реакція офіційного Києва на черговий з'їзд впливової громадської організації американських українців – Українського Народного Союзу, який проходив у Нью-Йорку восени 1950 року й роботі якого було присвячено окрему передачу «Голосу Америки».

Незабаром офіційний орган Компартії України газета «Радянська Україна» відгукнулася про цю подію. Публікація виконана у формі фейлетону з промовистою назвою «Балаган у Нью-Йорку». Фейлетон цікавий для нинішнього читача тим, що може слугувати зразком тогочасної радянської журналістики у висвітленні явища української еміграції. У будь-якого неупередженого читача відразу складається враження, що висвітлення це однобоке, неправдиве, неетичне, грубе. Таке до справжньої журналістики не має найменшого стосунку. Адже замість фактів, які віддавна є стрижнем будь-якої публікації, бачимо тут безрозбірливий набір образливих лайок, які можна почути хіба що в некультурному товаристві, але неприпустимо використовувати на газетній шпальті поважного друкованого органу. Втім варто навести фрагменти цього «шедедру» радянської публіцистики: «Що ж за українці зібралися в Нью Йорку? Це нікчемна купка націоналістичних відщепенців, викинутих народом з укр. землі, людей без батьківщини, які давно

втрапили право називати себе українцями. Міжнародні, справді космополітичні, шпигуни, вбивці, диверсанти, зараз за шматок гнилої ковбаси служать американським імперіалістам. Вислужуючись, вони час від часу влаштовують в якомусь кублі собі збіговиська, де скиглять і виють, мов собаки на місяць, на великий Радянський Союз. Ефект від зусиль зграї псів смердячих – **всіх отих донцових, огієнків, мельників** (виділення моє. – М. Т.) тощо – виходить явно протилежний...

Учасники цього балагану в Нью Йорку були наймерзенніші покидьки, набрані американськими властями з числа так званих переміщених. Це – воєнні злочинці, всілякого роду націоналістичні шкідники, шпигуни, диверсанти і звичайні кримінальники-рецидивісти. Один за одним виходили на трибуну «потерпілі» і... облудно скаржилися на радянську владу за те, що вона суворо переслідувала їх «діяльність», відправляла цих виродків туди, де їм бути належить...

Цей рідкісний парад тюремних каїнів, що прилюдно хвалилися своїми злочинами проти батьківщини, справді міг відбутися тільки в труменівській Америці...

Що ж, він цілком достатньо характеризує собою американських паліїв війни і «політичну армію», на яку вони спираються... Але збанкрутілих агресорів не виручать і не допоможуть їм підібрані на купі сміття нікчемні запроданці, що колись називалися українцями...» [8].

Громадський контроль за змістом радіопрограм

Аналіз підшивок діаспорної преси дає цікаву поживу для міркувань про місце і вагу громади в контролі за змістом

українських радіопрограм (за умов, якщо її готують в ефір чужинці). Звісно, що ефективність такого контролю залежить від рішучості самої громади, наявності в ній небайдухих лідерів.

Приклади, наведені нижче, досить показові.

Майже через рік після запровадження україномовної програми на ім'я керівництва «Голосу Америки» надійшов поштою офіційний документ, який мав назву «Меморіал українців Великої Британії». Його було подано від імені єдиного повноважного представника всіх українців – Союзу Українців у Великій Британії.

Звертає на себе увагу тональність меморіалу – толерантна, виважена, в якій домінують думки і побажання, а не категоричність і безапеляційність. Відчувається розуміння того, що втручатися у внутрішню редакційну політику чужинського радіоканалу слід обережно, але потрібно.

Дякуючи ініціаторам та американській владі за введення передач мовою 40-мільйонного бездержавного народу, автори документа на початку висловили впевненість у тому, що таке починання покликане принести якнайбільшу користь і задоволення всім українцям, які перебувають по обидва боки залізної стіни. І якщо таке розуміння є і з боку американських власників радіоканалу, то було б добре їм досягнути ще одну засадничу істину під час формування радіопрограм: український народ зовсім інший від російського, має давнішу історію, старшу культуру, славу минувшину і віддавна змагає до створення вільної і соборної Української держави.

З огляду на цю принципову тезу далі в меморіалі й було висловлено низку

побажань та пропозицій. Суть їх зводилася до одного: в українських передачах мала би бути належна увага українським національним ідеалам і національній традиції. Зреалізувати це можна було б включенням час від часу таких тем:

- нариси української історії та культури;
- розповіді про національних героїв минулого і новітньої епохи;
- матеріали про знакові дати національно-визвольних змагань українців;
- огляди американської та західної преси, у яких ідеться про Україну та українців.

Окрема заувага стосувалася необхідності відмосковлення змісту радіо-програм, адресованих для українців: «Українські радіомовлення повинні бути інакше редаговані, ніж російські. Зміст українських передач повинен бути такий інший» [7].

Що малося на увазі?

Уважно стежачи за програмами «Голосу Америки», українські слухачі не могли не звернути увагу на те, що в переважній більшості сюжети російської служби просто перекладалися українською. Більше того, інколи вони мали неприхильний або й неправдивий щодо українства характер. І якщо на початку такі випадки були одиничними, то незабаром вони стали систематичними.

Українці й у цій ситуації не здалися.

Про причини антиукраїнських передач «Голосу Америки» незабаром дізналася вся українська спільнота. Сталося це після того, як на вимогу Співки Української Молоді група молодих українців потрапила на прийом до керівника редакції українських програм «Голосу Америки». Керівником цим виявився такий собі пан Григорьев – справжній

адепт «руського міра», який і не приховував своїх антиукраїнських поглядів (а скільки таких на нинішніх українських радіо- та телеканалах? – М. Т.). Під час цієї зустрічі він і заявив безапеляційно, що «не поділяє думки українського суспільства супроти москалів і не вважає останніх за ворога українських самостійницьких прагнень, ані за наявного окупанта». Після оприлюднення такої інформації в низці газет української еміграції до головного офісу «Голосу Америки» та до Міністерства закордонних справ США покотилася чергова хвиля українських протестів [13].

За матеріалами преси, на жаль, не вдалося з'ясувати, чи добилися ініціатори звернень звільнення з української редакції «Голосу Америки» одіозного журналіста. Та після того інциденту українці не пропускали повз увагу жодного факту зневаги до себе. Подібні випадки завжди розголошувалися.

Переконає в цьому хоча б такий приклад.

12 лютого 1953 року «Українська Думка» опублікувала лист читача з округи Нортганс під заголовком «Проти український «Голос Америки». Дописувач звернув увагу громади до ще однієї протиукраїнської «виходки» керівництва радіостанції. Цього разу – у випуску польською мовою, що звучав о 7.30 ранку 12 січня того ж року. У передачі йшлося про видатного українського державника і полководця Богдана Хмельницького. І характеризувався він як «зрайца і мордерца», як холоп, який підняв проти поляків усіх своїх холопів і хотів знищити Польщу. «Коли таке «Голос Америки» каже польською мовою, то чому б тоді йому українською мовою не надавати фактів про такі вчинки поляків,

як, наприклад, Березу Картузьку, «пацифікацію», нищення українських церков і інші вчинки, які діялися в «демократичній» Польщі вже за наших часів?» – доречно запитує читач. Це не перша протиукраїнська вилазка «Голосу Америки», наголошується в цьому матеріалі. Торік із її хвиль неслася пропаганда «Львува» і «Віотно» (Вільнюса) як польських міст.

Отже, у цій статті зроблено огляд лише однієї успішної спроби організованих українців в еміграції, якими ставилася конкретна мета: не лише добитися відкриття української редакції «Голосу Америки», а й контролювати зміст її радіопрограм.

Поза межами цієї розповіді залишаються перипетії, пов'язані з такими ж кількарічними домаганнями щодо відкриття україномовних редакцій «Голосу Канади» (1951), німецького «Радіо Визволення» (1954, із зміненою назвою від 1959 – «Свобода»), української секції «Радіо Ватикану» (1964), включення українських програм у радіопередачі деяких радіостанцій Риму, Мадрида, а також Бразилії й Аргентини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Відповідь посольства США в Лондоні. *Українська Думка* (Лондон). 1949. 19 грудня.
2. Голос Америки. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%93%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D1%81_%D0%90%D0%BC%D0%B5%D1%80%D0%B8%D0%BA%D0%B8
3. Дзюба І. Енциклопедія українського опору. Передм. до кн. «Українські Вісті» в Європі й Америці (1945–2000). Бібліографічний покажчик змісту газети: у 2-х т. / упор. С. Козак. Київ: Літ. Україна – Ярославів Вал, 2010. Т. 1: 1945–1967. С. 3.
4. Домагаймося «Голосу Америки» українською мовою! *Українські Вісті* (Ульм, Німеччина). 1949. 10 квітня.

5. Кармазин А. Український Голос Америки: понад чверть віку як один день. URL: https://web.archive.org/web/20180303021156/http://www.istpravda.com.ua/articles/2016/03/6/148991/view_print/
6. Москва боїться українських радіопередач. *Українська Думка*. 1950. 8 січня.
7. Про «Голос Америки» до України. *Українська Думка*. 1950. 19 березня.
8. Про тих, що «колись називалися українцями», та гнилу ковбасу у «Голосі Америки». *Українська Думка*. 1950. 8 жовтня.
9. Тимошик М. Як наші емігранти змусили «Голос Америки» заговорити українською. *Слово Просвіти*. 2018. Ч. 29.
10. Українське радіомовлення – важливий чинник популяризації нашої визвольної боротьби. *Українські Вісті* (Ульм, Німеччина). 1949. 21 квітня.
11. Українське радіомовлення вже почалося. *Українська Думка*. 1947. 4 грудня.
12. Українське радіомовлення «Голосу Америки». *Українська Думка*. 1949. 18 грудня.
13. УКК і українські передачі «Голосу Америки». *Українська Думка*. 1950. 20 серпня.
14. Хочемо авдіцій рідною мовою. *Українська Думка*. 1949. 29 травня.
15. The New-York Herald Tribune (European Edition). 1949. 23 листопада.

REFERENCES

1. An Answer from the US Embassy in London. (Dec. 19, 1949). *Ukrainska Dumka* (London). [in Ukr.]
2. *Voice of America*. [online] Available at: https://en.wikipedia.org/wiki/%D0%93%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D1%81_%D0%90%D0%BC%D0%B5%D1%80%D0%B8%D0%BA%D0%B8 [in Ukr.]
3. DZIUBA, I. (2010). Encyclopedia of the Ukrainian Resistance. Preface to the Book *Ukrainski Visti in Europe and America (1945–2000)*. In: S. KOZAK, comp., 1945–1967, Vol. 1 of *Bibliographical Index of the Newspaper Content*: In 2 Vol. Kyiv: Literaturna Ukraina – Yaroslaviv Val, p. 3. [in Ukr.]

4. Let's Have Voice of America in Ukrainian! (Apr. 10, 1949). *Ukrainski Visti* (Ulm, Germany). [in Ukr.]
5. KARMAZYN, A. *The Ukrainian Voice of America: Over a Quarter Century as One Day*. [online] Available at: https://web.archive.org/web/20180303021156/http://www.istpravda.com.ua/articles/2016/03/6/148991/view_print/ [in Ukr.]
6. Moscow Is Afraid of Ukrainian Radio Broadcasts. (Jan. 8, 1950). *Ukrainska Dumka*. [in Ukr.]
7. About Voice of America to Ukraine. (Mar. 19, 1950). *Ukrainska Dumka*. [in Ukr.]
8. About Those Who "Once Called Themselves Ukrainians"; and the Rotten Sausage in Voice of America. (Oct. 8, 1950). *Ukrainska Dumka*. [in Ukr.]
9. TYMOSHYK, M. (2018). How Our Emigrants Made Voice of America Speak in Ukrainian. *Slovo Prosvity*, Vol. 29. [in Ukr.]
10. Ukrainian Radio Broadcasting as an Important Factor in Promoting Our Liberation Struggle. (Apr. 21, 1949). *Ukrainski Visti* (Ulm, Germany). [in Ukr.]
11. Ukrainian Radio Broadcasting Has Already Started. (Dec. 4, 1947). *Ukrainska Dumka*. [in Ukr.]
12. Ukrainian Voice of America Broadcasting. (Dec. 18, 1949). *Ukrainska Dumka*. [in Ukr.]
13. UCC and Ukrainian Voice of America Broadcasts. (Aug. 20, 1950). *Ukrainska Dumka*. [in Ukr.]
14. We Want Auditions in Our Native Language. (May 29, 1949). *Ukrainska Dumka*. [in Ukr.]
15. *The New York Herald Tribune (European Edition)*. (Nov. 23, 1949). [in Ukr.]

Чи всі засоби випробувані, щоб позбутися явних і прихованих ворогів українства, які перетворили радіохвилі і телеканали, як також і низку вже роздержавлених газет, у справжні фабрики брехні, маніпуляцій і зневаги до наших національних святощів?

Досвід української діаспори, який стає важкодоступним для пізнання кожним пересічним українцем, переконує, що громада, коли вона об'єднана й патріотична, може досягнути більшого й вагомішого.